

HURVINKER SLAVI 90

Slavobina i Slavobina
KINCSTÁR 2018/19

90

LET
HURVINKEM

13.9.2018 – 30.8.2019

SLAVOBINA I SLAVOBINA
KINCSTÁR 2018/19

13.9.2018 – 30.8.2019

SLAVOBINA I SLAVOBINA
KINCSTÁR 2018/19

13.9.2018 – 30.8.2019

SLAVOBINA I SLAVOBINA
KINCSTÁR 2018/19

MILOD ZÁKLAD

... (text) ...

JEDNO KRMAČKA A JEDNO ŽENSKO

... (text) ...

BALETOVÉ

... (text) ...

ROZPOVÍDÁNÍ

... (text) ...

... (text) ...

... (text) ...

... (text) ...

... (text) ...

... (text) ...

CHÁCHAHAHAHAHAHA

A kiállítás leporellója

90 ÉV HURVÍNEKEL*

KIÁLLÍTÁS A PRÁGAI ÓVÁROSHÁZÁN

Ahogy kezdődött...

Josef Skupa professzor gyerekkora óta vonzódott a bábokhoz. A Prágai Iparművészeti Főiskolán töltött diákéveit az első világháború szakította félbe, de a körülmények szerencsés egybeesésének köszönhetően átvezényelték Plzeňbe: szívét ott hódították meg a bábok. 1917-et írtak, a Cseh Üdülotelepek Bábszínháza (Loutkově divadlo českých feriálních osad) pedig híján volt a képzőművészeknek. Skupa együttműködési ajánlatot kapott, és a bábok világa magával ragadta. Megtalálta a művészi tehetségének és mesterségbeli tudásának megfelelő érvényesülési lehetőséget. Aktív volt dramaturgként, rendezőként és szervezőként is, és Plzeň Kašparekjének életre keltőjeként is nevet szerzett.

Josef Skupa és Josef Spejbl

Josef Spejbl (1920) egy fafaragónak, Karl Noseknek köszönhetően látta meg a napvilágot. Josef Skupa, aki minden kétséget kizáróan Spejbl szellemi atyja volt, állítólag egy barna csomagolópapírra rajzolt vázlatot mutatott neki, amely nem maradt fenn, viszont, ha igaz, a báb jövőbeni alakjának az ihletője volt. Gustav Nosek szerint – fafaragóként és bábok készítőjeként később ő alkotta meg Hurvíneket – nagybátyja nem mert Spejbl figurájához hozzákezeni. Attól tartott, hogy a gyerekek félnének egy ilyen alaktól. A saját elképzelését ajánlotta Skupa figyelmébe, aki egyetértett vele. 1920 őszén egy nap Nosek megjelent Spejbl bábjával a színházban – Skupa el volt ragadtatva tőle! Régóta vágyott már egy olyan bábra, amely a szokványos emberi gyengeségeket testesíti meg, ugyanakkor pedig ellenáll a pontos besorolásnak.

Ecce Hurvínek

Egy vasárnap, 1926. május 2-án Josef Spejbl élete teljesen megváltozott: hatéves korában apa lett! S ez egy szerencsés változás volt: Hurvínek Spejbl egyenrangú partnerévé nőtt. Először Rudolf Nešvera *Erkölcös ház (Počestný dům)* című vígjátéka esti előadásának ráadásában lépett színpadra az Üdülotelepek Bábszínháza színpadán a plzeňi Iparoskörben. Hurvíneket Josef Skupának szánt meglepetésként Gustav Nosek alkotta meg, aki a Spejblt megformáló Karl Nosek unokaöccse s egyben František Nosek unokája, aki Kašpareket kifragta.

Mánička és Žeryk

1930 tavaszán Skupa úgy döntött, hogy önállósul, és saját színházat alapít: így született meg nálunk az első hivatásos bábszínház. Együttal azt is eldöntötte, hogy Hurvínek számára gondoskodik társról – e tekintetben barátjának felvágott nyelvű kislánya volt rá ösztönző hatással. Az alapvető vonásokat Skupa vázolta fel, de Mánička alakjának első művészi megformálásában Jiří Trnka is részt vett. Spejbl családja azonban egy további taggal, Hurvínek Žeryk nevű foxterrierével is gyarapodott. A két bábót ezúttal is Gustav Nosek faragta ki. Žeryk szerepét is vállalta, s a következő években lelkiismeretesen ugatott helyette. A két báb először 1930. április 19-én lépett fel a *Kényszeredett revü (Revue z donucení)* című darabban. Bábjaik közül Mánička mutathatja fel a legtöbb vizuális változást. Alakjának változásaival együtt maga Mánička is ismételten átalakult. Végül az őt harmadikként életre keltő Helena Štáchovának és a szerzők igyekezetének köszönhetően szabadult meg annak az örökké ámuló és naiv kislánynak a szerepétől, aki kezdetben volt.

S + H és a háborús évek

1939. február 10-én mutatták be Josef Skupa és Frank Wenig *Háromemeletes körhinta (Kolotoč o třech poschodích)* című darabját, amely látszólag nem volt más, mint egy újabb megmosolyogtató történet Spejbl életéből, háttérben azonban egy, a müncheni szerződést felidéző és a korabeli viszonyokhoz képest bátor metafora rejlett. 1943 júniusában a Gestapo érdeklődni kezdett a színház iránt, melynek autóbussa kétszer is a Chrástban¹ tevékenykedő illegális csoport adókészülékének rejtékhelyéül szolgált, s bizonyára fegyverszállításhoz is felhasználták. Skupát 1944. január 18-án letartóztatták és kihallgatták. Bizonyítékok hiányában külföldi rádióadó hallgatásáért ítélték el a hírhedt drezdai „Mathildé”-ben letöltendő, ötévi börtönbüntetésre. A börtönt egy amerikai légitámadás során 1945. február 14-én találat érte, Skupának sikerült az égő épületből elmenekülnie.

A prágai korszak

A háború után bizonytalan volt, hogy Skupa visszatér-e a színházba, ebben az időben ugyanis a plzeňi rádiónál dolgozott. Barátai azonban végül meggyőzték. Josef Skupa Prágát választotta az újrakezdés helyéül. A színház prágai korszaka 1945. október 12-én kezdődött: „Spejbl és Hurvínek Kicsi Színháza” (Divadelko Spejbla a Hurvínka) Vinohrady városrészében, a Římská utcában találta meg saját színpadát. Josef Skupa az ötvenes évek elejétől az alkotói kezdeményezést fiatalabb kollégáira hagyta. Új tagok kerültek a társulathoz: Miloš és Radko Haken, Zdeněk Raifanda, Jan Dvořák, Luboš Homola, elsősorban pedig Miloš Kirschner. Skupa egészségi állapota egyre rosszabbodott, ezért Hurvínek megszólaltatását – egyelőre titokban – már 1952-től mind gyakrabban Miloš Kirschnerre bízta.

S + H idegen nyelveken

1953 márciusában Skupát infarktus érte. Bukarestben épp egy fesztivál zajlott, ahol az S + H párosnak is fel kellett volna lépnie; a szerződést a színházzal

már aláírták, így hát Skupa helyett Miloš Kirschnernek kellett beugrania. Amikor elment a kórházba, hogy tanácsot kérjen Skupától, miként vigye színre Spejblt és Hurvíneket az ottani közönség előtt, a mestertől ezt a lakonikus választ kapta: „*Tudod mit? Játssz el úgy, ahogy akarsz! Úgyse fognak érteni szart se!*” Ez a nyers válasz Kirschnert arra indította, hogy Spejblt és Hurvíneket a szokásos köszöntőn túl is hagynia kell beszélni. A Bukarest felé vezető úton, a vonaton próbálta a dialógusokat néhány világnyelvre lefordítani; útítársai segítettek neki – a két neves utazó, Jiří Hanzelka és Miroslav Zikmund, valamint Josef Suk, a hegedűvirtuóz: mindannyian a fesztiválra utaztak. S így történt, hogy amikor Spejbl és Hurvínek a legkülönbözőbb nyelveken a szólalt meg, a tervezett nyolc előadás helyett végül tizenháromra került sor. Spejbl és Hurvínek előtt ekkor nyílt meg a világ. A mai napig négy földrész harmincnégy országát keresték fel, és huszonnégy nyelven játszottak.

S + H az örökbefogadás után

1956-ban a színház nyilvánosságra hozta, ki lesz Skupa utóda: „*Felneveltem az utódomat, ahogy a közönség soraiából kikerült barátaim tanácsolták. Közeli munkatársak maradunk, és örülök, hogy Hurvínek és Spejbl tovább él, az önök örömére és az enyémmre is.*”

Josef Skupa 1957. január 8-án agyvérzés következtében meghalt. A társulat alig ocsúdott fel az elvesztéséből, miközben több szakember és szakmai vetélytárs szólalt meg petíciókat írva annak érdekében, hogy Spejbl és Hurvínek fejezze be színházi pályáját. Miloš Kirschner és kollégái ebben a helyzetben nagy felelősséget vállaltak az S + H páros további sorsáért. A színházban kezdetét vette a Szalamander alkotói csoport tevékenysége: Miloš Kirschner, Jan Dvořák, Miroslav Vomela, Miloš Haken és Luboš Homola voltak a tagjai. Munkájuk egyik első hozadékaként kidolgozták a fekete színház alapelvét, amelyre később más színházak is építettek. Ez 1953-ban történt. Jóllehet a „fekete bársony”

1 Chrást: Plzeňtől északkeletre fekvő község.

A kiállítás plakátjai a prágai Óvárosházán. Fotó: Martin Kubica

A kiállítást bevezető információs paravánok

Jelenetek a kiálltásból

trükkös hatása mindig is a bűvésztükkök megszokott elemét jelentette, a „Szalamandrák” voltak az elsők, akik színházi célokra is kiaknázták.

1966 nyarán érkezik a színházba a Színművészeti Akadémia bábművészeti tanszékének frissen végzett növendéke, Helena Štáchová. Színházi ténykedésének első pillanatától kezdve mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy rendkívüli színészi tehetség. Hamarosan ő vette át Mánicka szerepét a nyugdíjba vonuló Božena Welekovától; kezdettől fogva arra törekedett, hogy Mánickát modern kislánnyá változtassa, s nem csupán a figura jellege, hanem a színészi játék tekintetében is, amely összhangban állna azzal, ahogy Miloš Kirschner értelmezte az S + H kettőst. 1971. szeptember 12-én került sor a *Csapda Hurvínéknek (Past na Hurvínka)* című, gyerekeknek szóló darab bemutatójára, melyben Bábinka szerepében Kateřina Hovorková mutatkozott be.

Egy újabb apa

1973-ban a társulat megfiatalodott; Martin Klásek is ekkor került a színházba: „*Miloš Kirschner 1973 nyarán vett fel a Spejbl és Hurvínék Színházba. Attól a pillanattól kezdve közelről láthattam őt alkotómunkája közben, a címszereplőinkkel folytatott játék során, végül pedig szerzői munkája közben. Számos helyzetben, amelyekbe manapság belekerülök, rá gondolok vissza, és elképzelem, hogy vajon miként reagálna az adott problémára. S + H dialógusainak kidolgozásánál is mintha az ő hangját hallanám – ilyen mélyen belém vésődtek az ő Spejbljének és Hurvínékjének bizonyos intonációi és hangulatai.*”

Ugyanúgy, ahogy 1956 tavaszán történt, 1974. december 6-án ismét igazgatói közlemény jelent meg az előcsarnokban – ezúttal azonban Miloš Kirschner részéről, aki azt tudatta a közönséggel, hogy Spejbl és Hurvínék szerepében új művész mutatkozik be – Martin Klásek.

S + H dejvicei anabázisa

Helena Štáchová felnőtteknek szóló, S + H *egyensúlyoz és mérlegel (S + H balancující a bilanující)* címet viselő, felnőttekhez szóló darabjának 1995. február

24-én lezajlott ősbemutatójával kezdetét vette a színház történetének új szakasza, s az S + H Színháznak Dejvice² lett az új otthona. Rendezőként és szerzőként Martin Klásek is debütált, *Hurvínék és a tükör (Hurvínék a zrcadlo)* című, 1995. március 17-én bemutatott művével a gyerekekhez fordult. A tenger mélyét, az égbe nyúló hegyeket, a poklot s a vándorló lovakként színre lépő Hurvínékot megjelenítő poétikus és tisztán illuzionisztikus képek Richard Mašek által kivitelezett látványvilága, Karl Trumm zenéje s a szájbarágás nélkül közvetített mondanivaló az előadást a legsikeresebb darabok közé emelte. 1996. február 29-én került sor a felnőttekhez szóló, *Spejbl értelmes értelmetlenségei (Spejblovy smysluplné nesmysly)* című darab ősbemutatójára; a szerző és a rendező Helena Štáchová volt. A darabban Spejbl és Hurvínék a lét értelmét kutatta, arra ösztönözve a nézőket, hogy gondolkodjanak el az emberi értékek rangsora felett. A premier napján Miloš Kirschner is visszatért a színpadra: az előadás estéjére kiengedték a kórházból. Ez volt a búcsúszereplése: 1996. június 2-án elhunyt. Élete negyvennégy évét Spejbl és Hurvínék társaságában élte le, s ezalatt alapvető módon járult hozzá a fejlődésükhöz. A klasszikus népi humort intellektusával gazdagította. Magaévé tette az általuk képviselt hagyományt, amelyet színpadi és tematikai szempontból is új változatokban folytatott tovább. Ráadásul pedig tizenhárom évvel tovább játszott a két „nagyfülű” figura szerepét, mint Skupa professzor.

Hurvínék kirándulása a 21. századba

A színház igazgatónőjévé 1996. szeptember 1-i hatállyal Helena Štáchová neveztek ki, aki szerzőként és rendezőként is kulcsfontosságú alkotójává vált a színháznak. Helena Štáchová azonban a színházon kívül is aktív. Spejbl és Hurvínék kettősének 2013. március 23-án a *Thália 2012* életműdíj elismerést adományozták, amelyet az S + H páros a Nemzeti Színház színpadán vett át.

Az utóbbi évek legsikeresebb előadásai közé sorolhatjuk azokat, amelyek Miki Kirschner, Robin Král és

2 Városnegyed Prága 6. kerületében.

Jelenetek, bábkok a kiállításon

Jiří Škorpík alkotói hármasához kötődnek. Közös alkotómunkájuk az invenciózus szerzői munka, színrevitel és rendezés, a remek szövegek és a nagyszerű zene optimális összekapcsolását jelenti, következésképp a jövő szempontjából is ígéretes. Példaként említsük meg a *Hurvínek a szamarak között* (*Hurvínek mezi osly*) című 2011. október 11-én bemutatott előadást. A darab a gyerekekhez szól, s azt a gondolatot bontja ki, hova juttathatja a tanulni nem akaró Hurvíneket a lustaság. Szamárfalvára, ahol nem csupán tanulni nem kell, de nem is szabad iskolába járni. Hurvínek Szamárfalván maga is csacsivá változik, s egyre inkább hasonlít a többi lakosra. A szamarakat ugyanis nagyszerűen lehet irányítani. A *Hogyan varrt Máničkával az összes ördög* (*Jak s Máničkou šilí vsichni čerti*) című gyermek-musical az iskolai zaklatás problémáját veszi szemügyre, mindazonáltal a túlzás és a humor sem hiányzik belőle. A mindig egyugyanazon ruháskát viselő Mánička az osztály outsider: egy új ruháért és osztálytársnői barátságáért az ördögnek is eladná a lelkét. S a kívánságtól a tettig vezető út nem is hosszú. Amikor azonban az ördög Mánička helyett a nagymamát³ viszi el, a kislányt megrémíti, mit idézett elő. Nincs más hátra, mint villamosra szállni és elindulni *Ďáblíce*⁴ felé, a Pokolba a nagymama megmentésére.

Hogy kell egy marionettel játszani?

A marionettet irányító bábjátékos munkája igényes feladat. Ha egy bábbal úgy játszanak, ahogy az hozzá méltó, akkor teljes értékű dráma szereplővé válik. Miloš Kirschner szavait idézzük: *„Ha szeretnének fogalmat alkotni arról, milyen erőt kell kifejtenie a bábjátékosnak az előadás folyamán, szerezzenek egy kétkilós súlyt, kössék rá egy madzagra, enyhén hajoljanak előre, aztán próbálják ezt a súlyt fél órán keresztül szorosan a föld felett tartani. S ehhez gondolják hozzá, hogy egy ilyen marionett hat, nyolc*

Spejbl, Hurvínek, Manička, Zeryk és a nagymama

vagy még több zsinóron függ, amelyeket olyan finomsággal és pontossággal kell mozgatni, hogy a néző ne csodaként fogadja az élettelen anyag életre keltését, hanem mint magától éretődő dolgot.” Befejezésül tegyük hozzá, hogy az anyag, melyből a bábokat készítik, vagyis a hársfa, már őseink szerint is gyógyító erővel rendelkezett. A hársfák a kezdet kezdetétől az emberek örömeinek és szenvedéseinek voltak a tanúi: hársfák alatt zajlottak a tanácskozások, folytak a szertartások, rendezték az ünnepeket. Se szeri, se száma mindannak, amit hőseink gyengéd „anyjuktól”, a hársfától útravalóul kaphattak az életre. Három atyjának és anyjának köszönhetően ez a báb-család már a nézők négy nemzedékével folytat párbeszédet. Úgy változott, ahogy maga a kor és az akkori előadóművészek. Volt, hogy boldogan lépdelték a világot jelentő deszkákon, máskor viszont botladoztak. Eddig azonban mindig rátaláltak a saját útjukra. S akár könnyedek voltak a lépeteik, akár nem, mindig csak egy valamit kívántak – hogy humort árásszanak és derülést.

Fordította és a jegyzeteket írta:
G. Kovács László

Fotók: Miglinczi Éva

3 A Spejbl és Hurvínek történeteit elmesélő sorozat ötödik szereplője, a cikkben többször is említett bábművész, Helena Štáchová kívánságára alkották meg 1971-ben, s Kateřina asszonyként (paní Kateřina) lépett színre ugyanebben az esztendőben: a *Čapda Hurvíneknek* c. darabban „debütált”.

4 Városrész Prága 8. kerületében; elnevezése az „ördög” szóra vezethető vissza, a szerző a „Pokol” említésével is erre utal.

Josef Skupa (1892–1957)

Miloš Kirschner (1927–1996)

Helena Štáchová (1944)

Martin Klásek (1957)

Plakátok a kiállításon

*Az itt közölt szöveg a Hurvínek „kilencvenedik születésnapja” alkalmából a prágai Óvárosházán 2016. május 13. – június 26. között megrendezett kiállítás leporellójából való. Ezzel a kiállítással párhuzamosan a Prágai Városi Múzeum az *Éljen*

Hurvínek! (Ať žije Hurvínek!) elnevezésű – 2016. február 23. és 2017. február 28. között látogatható –, nagyszabású, interaktív tárlattal emlékezett meg a cseh bábművészet felejthetetlen alakjáról. – *A fordító.*

LONG LIVE HURVINEK!

To commemorate the 90th birthday of Josef Skupa's famous puppet, Hurvínek, a large-scale exhibition was held in the Prague Old Town Hall from May 13-June 26, 2016. The exhibition included original puppets, documents, posters and scenery in presenting the puppets made by Skupa and his successors. This article is based on a flyer for the exhibition.